

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

İNSAN HAKLARI BİLİNCİNİ GELİŞTİRMeye YÖNELİK BİR "STREET LAW" DERSİ DENEYİMİ*

Meltem YILMAZ¹¹Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, İstanbul,
meltem.yilmaz1@altinbas.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2560-1238

GELİŞ TARİHİ/RECEIVED DATE: 15.01.2024 KABUL TARİHİ/ACCEPTED DATE: 15.03.2024

Yılmaz, M. (2024). İnsan hakları bilincini geliştirmeye yönelik bir "street law" dersi deneyimi.
Aurum Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 5-16.

Özet

Street law tipi hukuk kliniği dersleri hem topluma hem de hukuk fakültesi öğrencilerine çeşitli açılardan fayda sağlama potansiyeli taşımaktadır. Bu tip dersler sayesinde toplumda insan hakları bilincinin geliştirilmesine katkı sağlanabilir. Aynı zamanda, hukuk fakültesi öğrencileri insan hakları hukukunu daha etkili bir şekilde öğrenebilir ve meslek hayatlarında kullanabilecekleri birtakım beceriler kazanabilir. 2021-2022 akademik yılından itibaren Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde *street law* uygulamasını içeren bir derse yer vermeye başlanmıştır. Farklı hukuk branşlarının *street law* dersleri için farklı içerikler oluşturabileceği aşikâr olmakla birlikte Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesindeki ilgili ders ile insan hakları hukuku alanında kazanım elde edilmesi hedeflenmiştir. İlgili ders kapsamında hukuk fakültesi öğrencileri, lise ve/veya ortaokul öğrencilerini ziyaret etmekte ve onlara insan hakları hukuku alanında sunumlar yapmaktadır. Bu dersin kazanımlarını en üst düzeye çıkarmak için bir bilimsel araştırma projesi geliştirilmiştir. Bu proje kapsamında farklı alanlardan uzmanların ve akademisyenlerin katıldığı bir çalıştay organize edilmiştir. Çalışma sonucunda *street law* tipi hukuk kliniği derslerinin hukuk fakültesi eğitiminin son yıllarında seçmeli ders olarak verilmesinin en verimli seçenek olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Ayrıca lise ve ortaokul öğrencilerinin kazanımları açısından verimi arttırmak için ilgili derslerin aktif öğrenme yöntem ve teknikleri açısından geliştirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Bu bağlamda, eğitim bilimlerinden akademisyenler ile iş birliği yapılmalıdır.

Anahtar kelimeler: Hukuk Klinikleri, Street Law, İnsan Hakları Eğitimi

* Bu çalışma, Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde 14-15 Nisan 2023 tarihlerinde düzenlenen "İnsan Hakları Bilincinin Gelişimine Yönelik Üniversite Müfredat Modeli Oluşturulması" isimli çevrim içi çalıştayda yazarın sunduğu tebliğden hazırlanmıştır.

A "Street Law" Course Experience for Raising Human Rights Awareness

Abstract

Street law-type law clinic courses have the potential to benefit both society and the faculty of law students in various aspects. Through these courses, it is possible to develop society's awareness about human rights. At the same time, the faculty of law students can learn human rights law more effectively and gain some skills that they can use in their professional lives. Faculty of Law at Altınbaş University has offered a course covering street law practice since the 2021-2022 academic year. It is obvious that various branches of law may form different contents for the street law courses, yet the relevant course at Altınbaş University Faculty of Law aimed at gaining achievements in the field of human rights law. As part of the course, the faculty of law students visit the high school and/or secondary school students and present them about human rights law. A scientific research project was developed to maximize the gains of this course. Within the scope of this project, a workshop, to which the experts and academics from different fields attended, was organized. As a result of the study, it was concluded that giving street law-type law clinics as elective courses in the last years of faculty of law education is the most efficient option. In addition, the importance of enhancing the courses in terms of active learning methods and techniques was emphasized in order to increase efficiency concerning high school and secondary school students' achievements. In this regard, cooperation with the academics from educational sciences is required.

Keywords: Law Clinics, Street Law, Human Rights Education

1. Giriş

Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi %30 İngilizce hukuk bölümünün müfredatında yer alan HSKP102 kodlu Sosyal Sorumluluk Projesi ve Kariyer Planlama dersi 1. sınıfın bahar döneminde yer alan tek dönemlik zorunlu bir derstir. Bu ders, 2021-2022 bahar dönemi itibariyle önceki dönemlerden farklı olarak insan hakları bilincini arttırmak ve daha etkili bir öğretim yöntemi kullanmak üzere yeniden yapılandırılmıştır.

2021-2022 akademik yılının bahar döneminden itibaren söz konusu ders, hukuk fakültesi öğrencilerinin daha alt kademedeke öğrencilere temel düzeyde insan hakları eğitimi verdiği bir ders olarak kurgulanmaya çalışılmıştır. Böylece, ilk aşamada lise ve ortaokul öğrencilerinin, en nihayetinde ise toplumun insan hakları bilincinin ve duyarlılığının artırılması; ayrıca hukuk fakültesi öğrencilerinin insan haklarını özümseyerek öğrenmesi ve mezun olduktan sonra kullanacakları bazı becerileri geliştirmesi hedeflenmiştir. Dolayısıyla aslında dersin amacı bir taraftan daha etkili eğitim yöntemleri kullanarak hukuk fakültesi öğrencilerine, diğer taraftan da topluma fayda sağlamaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için gerekli olan bilimsel altyapıyı sağlamak üzere 2022-2023 akademik yılında Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde "*İnsan Hakları Bilincinin Gelişimine Yönelik Üniversite Müfredat Modeli Oluşturulması*" isimli bir bilimsel araştırma projesi yürütülmüştür.¹ Bu proje kapsamında psikoloji, hukuk

1 İnsan Hakları Bilincinin Gelişimine Yönelik Üniversite Müfredat Modeli Oluşturulması, Yükseköğretim Kurumları tarafından destekli bilimsel araştırma projesi, Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yürütücüler: Prof. Dr. Sevtap Yokuş Veznedaroğlu & Doç. Dr. Nihan Yancı Özalp, Bursiyerler: Arş. Gör. Meltem Yılmaz & Şeyda Keçeci, 01.07.2022 -27.09.2023. Proje yürütücülerinden Doç. Dr. Nihan Yancı Özalp aynı zamanda makaleye konu dersin öğretim üyesidir.

ve eğitim bilimleri başta olmak üzere farklı alanlardan uzmanların ve akademisyenlerin katılımıyla bir çalıştay düzenlenmiştir. Bu makale, HSKP102 kodlu Sosyal Sorumluluk Projesi ve Kariyer Planlama dersine ilişkin iki yıllık deneyimi sözü geçen proje bağlamında aktararak insan hakları hukuku eğitimi alanına bir katkı sunmak üzere kaleme alınmıştır.

2. Hukuk Klinikleri, *Street Law* Tipi Klinikler ve HSKP102 Kodlu Sosyal Sorumluluk Projesi ve Kariyer Planlama Dersi

Hukuk fakültelerindeki teorik eğitim uygulamadan kopuk olması gerekçesiyle öğrenciler, akademisyenler ve mezunlar tarafından eleştirilmektedir (Şimşek & Aygün, 2020). Anket yoluyla yapılan bir çalışma göstermiştir ki hukuk fakültelerindeki en ideal ders anlatım yönteminin klasik takrir yöntemi olduğunu düşünen hukuk fakültesi öğrencilerinin oranı %0 ile %10 arasındadır. Bununla birlikte, hukuk fakültesindeki eğitimin meslek hayatı için yeterli olduğunu düşünen öğrencilerin sayısı da oldukça azdır (Ataş vd., 2018). Bir alan araştırmasına göre ise Türkiye'deki hukuk fakültesi öğretim elemanlarının %62'si hukuk eğitiminin vasat olduğu ve %85'i lisans eğitiminin yeniden yapılandırılması gerektiği görüşündedir (Öztoprak Sağır, 2010).

Hukuk fakültelerinde verilen eğitim, muhakeme ve müzakere gibi becerilerin geliştirilmesinden ziyade bilgi aktarımına odaklanması nedeniyle eleştirilmektedir. Düz anlatım yöntemiyle verilen eğitimin hukuk fakültesi öğrencilerinin mesleki hayatlarında ihtiyaç duyacakları becerileri kazandırmakta yetersiz kalacağı ve bu sebeple uygulamalı öğretim metotlarının kullanılması gerektiği savunulmaktadır ("Klinik Hukuk Eğitimi", 2017). Bu noktada karşımıza, teorik ve ezberci eğitimden ziyade pratik eğitime yaklaşan her türlü yöntemi kapsayan hukuk klinikleri çıkmaktadır. Hukuk klinikleri, hukuk fakültesi öğrencilerinin öğrendikleri teorik bilgileri nasıl kullanacaklarını bilmemeleri dolayısıyla ortaya çıkmıştır (Uyumaz & Erdoğan, 2015). Hukuk kliniklerinin hukuk eğitiminin eksikliklerine cevap verme dışında bir işlevi daha vardır: O da bazı kırılgan ve dezavantajlı grupların adalete ve hukuki bilgiye erişimini sağlamaktır (Hatipoğlu Aydın, 2019).

Hukuk kliniklerinin çok farklı tipleri bulunmaktadır. Bunlardan biri *street law* uygulamasıdır (McQuoid-Mason & Palmer, 2013; Grimes, 2014; Grimes, 2017). *Street law* Türkçe literatürde sokak hukuku, gündelik hayatta hukuk, herkes için hukuk gibi farklı kavramlarla da ifade edilebilmektedir (Şimşek & Aygün, 2020). Bununla birlikte, Türkçe literatürde ilgili kavram bakımından bir yeknesaklık bulunmadığından bu çalışmada orijinal kavram tercih edilmiştir.

Street law, hukuk öğrencilerinin lise öğrencileri ve mahpuslar gibi bazı gruplara interaktif öğrenim metotlarıyla hukuk, insan hakları ve demokrasi eğitimi verdiği bir hukuk okur yazarlığı programıdır (McQuoid-Mason & Palmer, 2013). *Street law* programlarında hukuk öğrencileri hukukla ilgili pratik bilgi içeriğini interaktif öğretme stratejileriyle öğretmek üzere eğitim sürecine dahil edilir (Arbetman, 2018). *Street law*, 1970'lerin başında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Georgetown Üniversitesi Hukuk Merkezi öğretim üyeleri ve öğrencilerince lise öğrencilerini, gündelik hayatta karşılarına çıkan hukuki konularda

eğitmek amacıyla denenmiştir (Golob, 2021). Daha sonrasında *street law* uygulamasının muhatap aldığı toplulukların çeşitliliği ve icra edildiği ülkelerin sayısı artmıştır.

HSKP102 Sosyal Sorumluluk Projesi ve Kariyer Planlama dersi, orijinal örnekteki gibi hukuk öğrencilerinin daha alt kademedeki öğrencilere insan hakları eğitimi vermesini konu almaktadır. Dolayısıyla bu ders *street law* tipi bir hukuk kliniği olarak kurgulanmak istenmektedir. Her ne kadar dersin ismi olağan hukuk kliniği dersi isimlerinden farklı olsa da ismin *street law* tipi kliniklerin hedefleriyle uyumlu olduğu düşünülmüştür. Zira toplumda hukuk bilincini geliştirme, dersin sosyal sorumluluk kısmıyla ilgiliyen; hukuk fakültesi öğrencilerinin akademik ve sosyal becerilerini geliştirme ise kariyer planlama kısmı dahilinde kabul edilebilir.

3. Dersin İçeriği ve İşlenişi

Street law programlarının standartlaşmış bir uygulaması yoktur. Bu programlar müfredat ve muhatap aldıkları topluluk dahil pek çok açıdan farklılıklara sahiptir (Golob, 2021). Hatta *street law* uygulamalarının müfredat dahilinde olmayan gönüllü çalışmalar olarak sürdürülen örnekleri de mevcuttur (Mizan, 2018; Arthurs, 2015). Bununla birlikte, amaçlarına etkili bir şekilde ulaşabilmesi için öğrencilerce yürütülen veya gönüllü *street law* uygulamalarının kredili ders olarak hukuk fakültesi müfredatlarına dahil edilmesi gerektiği savunulmuştur. (Montana, 2009). Benzer şekilde, akademik danışmanı olan *street law* öğrencilerinin olmayanlara göre bazı becerileri geliştirme özgüvenlerinin daha yüksek olduğu da tespit edilmiştir (Golob, 2021). Müfredat harici salt gönüllülük esaslı çalışmalara karşın, klinik hukuk eğitiminin zorunlu olduğu örnek de mevcuttur (Mizan, 2018). Bazı örneklerde ise hukuk fakültelerinde iki döneme yayılacak şekilde tasarlanan *street law* derslerinde ikinci dönemde lise öğrencilerine farazi duruşma yapma deneyimi sağlanmaktadır (Arthurs, 2015). Bu uygulama çeşitliliği karşısında Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi özelindeki deneyimi paylaşmanın uygulamanın gelişmesine bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

HSKP102 kodlu Sosyal Sorumluluk Projesi ve Kariyer Planlama dersi 1. sınıfın bahar döneminde yer alan tek dönemlik zorunlu bir derstir. 2022-2023 eğitim öğretim yılı bahar döneminde 133 öğrenci, bir önceki yılda ise 119 öğrenci dersi almıştır. Dönemin başında öğrenciler 3-4 kişilik ekiplere ayrılmaktadır. Her ekip dönem başında belirlenen konulardan birini almaktadır.

2022-2023 akademik yılı bahar dönemindeki sunum konuları şunlardır: Hak kuşakları, demokrasi ve katılım, çocuk hakları, çevre hakkı ve barış hakkı. 2021-2022 akademik yılında ise ifade özgürlüğü, maddi ve manevi bütünlüğün korunması gibi farklı başlıklar da yer almakta idi. Belirtmek gerekir ki konuların lise ve ortaokul öğrencilerinin ilgisini çekebilecek ve temel düzeyde insan hakları bilinci oluşturmaya elverişli konular arasından seçilmesine özen gösterilmektedir.

İlgili dönemin başında hukuk fakültesi öğrencileriyle bir araya gelinerek sunumlara ve araştırma yapmaya dair bilgilendirme toplantısı yapılmaktadır. Öğrencilerden beklenen, grup olarak aldıkları

konuları lise veya ortaokul öğrencilerinin seviyelerine uygun, basit bir dille ve temel düzeyde, gittikleri okulda sunmalarıdır. Bununla birlikte, alt kademedeki öğrenciler için de daha aktif bir öğrenim sürecinin sağlanabilmesi amacıyla alt kademedeki öğrencilere sorular sormaları, onların fikirlerini almaları, onlar için bir tartışma ortamı yaratmaları da beklenmektedir. 2022-2023 eğitim öğretim yılı bahar döneminden itibaren, başlangıç toplantısından sonra iki haftada bir çevrim içi toplantılar düzenlenmiştir. Böylece öğrencilerin araştırma ve sunum yapma süreçleriyle ilgili soruları cevaplanmakta ve geri bildirimleri değerlendirilmektedir.

Hukuk fakültesi öğrencilerine sunumlarını hazırlamaları için yaklaşık olarak bir aylık bir süre verilmektedir. Süre sonunda, hazırlanan sunum metinleri dersin öğretim elemanları tarafından kontrol edilmekte ve gerekli geri bildirimlerde bulunmaktadır. Sonraki aşamada öğrenciler anlaşma yapılan ortaokul veya liselere sunum yapmaya gitmektedir. 2022-2023 bahar döneminde anlaşma yapılan okulların tamamı İstanbul'un Şişli ilçesindeki liselerden oluşmuştur. İlçenin belirlenmesinde kampüse yakınlık etkili olmuştur. 2021-2022 akademik yılında ise Bağcılar bölgesinden lise ve ortaokullarla anlaşma yapılmıştır. Lise ve ortaokullar arasında özel bir tercih yapılmamış olup idari izin alma ile ilgili süreçleri tamamlanan tüm okullar ziyaret edilmiştir.

Anlaşmalı okullara giden hukuk fakültesi öğrencileri hazırladıkları sunumlarını okulun rehber öğretmeni ve hukuk fakültesinden bir sorumlu gözlemcinin gözetiminde sunmaktadır.² Her grup bir adet sunum yapmaktadır. Tüm sunumlar dört haftalık bir sürece yayılmaktadır. Öğrenciler, hazırladıkları sunum metinlerine ve sunumlara katılım durumlarına göre not almaktadır.

Dersin yürütülmesinden bir doçent öğretim üyesi ve üç araştırma görevlisi sorumludur. Dersi geliştirmek için düzenlenen "İnsan Hakları Bilincinin Gelişimine Yönelik Üniversite Müfredat Modeli Oluşturulması" isimli bilimsel araştırma projesinde bursiyer araştırmacı olan bir kamu hukuku yüksek lisans öğrencisi de dersin yürütülmesine büyük katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla aslında dersi fiilen beş kişi yürütmektedir. Proje bursiyeri olan kamu hukuku yüksek lisans öğrencisi, öğrencilerin gruplara ayrılarak organize edilmesinden sorumludur. Bir öğretim elemanı iş birliği yapılan lise ve ortaokullardan idari izin alma işlemleri dahil dersin idari sürecinden sorumludur. Diğer üç öğretim elemanı ise öğrencilerin sunum metinlerinin kontrolü dahil olmak üzere tüm akademik süreçlerden sorumludur.

4. Dersin Hedefleri

HSKP102 Sosyal Sorumluluk Projesi ve Kariyer Planlama dersi ile topluma ve hukuk fakültesi öğrencilerine çeşitli açılardan katkı sağlanması hedeflenmektedir. Dersin hedeflerinden biri ortaokul ve lise öğrencilerinden başlayarak toplumda insan hakları bilincinin oluşumuna katkı sağlamaktır. Toplumda hukuki bilginin sağlanması, hak ve yükümlülüklerin daha iyi anlaşılmasına yol açmaktadır.

2 Okullarda ve cezaevlerinde gerçekleşen *street law* uygulamalarında dersin öğretim elemanının her okulu veya her cezaevini ziyaret edemeyebileceği bu tür uygulamaların kabul edilen zorluklarından biridir. Bu durumda sadece gidilen kurumun öğretmenlerinin veya yöneticilerinin gözetiminde dersler gerçekleştirilmektedir (McQuoid-Mason & Palmer, 2013). Ancak ideal olan elbette hukuk fakültesinden bir sorumlunun da yer almasıdır.

Bu sayede toplum haklarına daha etkin bir şekilde ulaşabilmekte ve yükümlülüklerine daha iyi riayet edebilmektedir. Böylece aktif vatandaşlık bilincinin gelişimine de katkı sağlanmış olmaktadır (Grimes, 2004; akt. Johnston & McCarthy, 2019). Kaldı ki “sorumluluk sahibi ve katılımcı vatandaşlar doğmaz, yetiştirilir” (Arthurs, 2015). Hukuk fakültesi öğrencileri, *street law* dersleri sayesinde lise ve/veya ortaokul öğrencilerini insan haklarına ilişkin temel kavram ve ilkelerle tanıştırebilir ve böylece uzun vadede insan hakları konusunda bilinçli, aktif ve sorumluluk sahibi bir toplumun oluşmasına katkı sağlayabilir.

Street law dersleri sayesinde lise öğrencileri, hak ve yükümlülüklerini öğrenmenin yanında, eleştirel düşünme, iletişim kurma, uzlaşma, iş birliği yapma gibi becerileri geliştirebilme imkânına da kavuşabilmektedir (Arthurs, 2015). Zira *street law* yaklaşımı bir içeriğin geleneksel öğretim teknikleriyle öğretilmesinden ziyade öğrencilerin bir içeriği ele alırken kullandıkları yorumlama ve değerlendirme yeteneklerine odaklanır (Arthurs, 2015). Dolayısıyla *street law* uygulamaları ile üniversite öncesi öğrencilere temel düzeyde hukuki bilinç sağlamanın yanında onların bazı temel becerilerini geliştirmeye yardımcı olunması da bir hedef olarak değerlendirilebilir. Ancak bunun için bu öğrencilerin söz konusu becerileri kullanacakları etkileşimli bir öğretim yönteminin benimsenmesi gerekmektedir.

Söz konusu dersle hukuk fakültesi öğrencilerinin de insan hakları alanında etkili bir öğrenim sürecine dahil olmaları ve meslek hayatlarında kullanacakları becerileri geliştirmeleri hedeflenmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi, hukuk fakültelerinde yaygın olan ve öğrencilerin pasif bir dinleyici konumunda olduğu öğretim modeli yeterince etkili olmamakla eleştirilmektedir. Yapılan çalışmalar öğrenci merkezli interaktif yöntemler kullanıldıkça hafızada bilgiyi tutma oranının arttığını göstermiştir (McQuoid-Mason & Palmer, 2013). “Buna göre öğrenciler, sadece dersleri dinleyerek bilginin %5’ini, okuyarak %10’unu, görerek %20’sini, yüz yüze bir ortamda duyarak ve görerek %30’unu, akranları ile bir grup tartışması aracılığıyla %50’sini, ifade ederek ve yazarak yaptıkları alıştırmalarla %70’ini, öğrendiklerini kendileri yaparak/uygulayarak %75’ini, öğrendiklerini başkalarına öğretmek ise %90’ını öğrenmektedirler” (Grimes, 2008; akt. Şimşek & Aygün, 2020). En etkili öğrenim yönteminin öğretmek olduğu dikkate alınarak hukuk fakültesi öğrencilerinin insan hakları hukukuna ilişkin bazı temel bilgileri etkin ve etkili bir şekilde öğrenmesi hedeflenmektedir. Öte yandan, öğretimdeki etkililiğin alt kademe öğrenciler için sağlanmasının ise derste kullanılan akran öğretimi tekniği sayesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Farklı yaş akran öğretimi tekniğinde yaş veya seviye olarak büyük öğrenciler, küçük veya alt seviyedeki öğrencilere ders veya danışmanlık vermektedir (“Öğretim Yöntem ve Teknikleri”, 2016). Ancak hiç şüphesiz bunun farklı tekniklerle desteklenmesi alt kademe öğrenciler için verimliliği arttıracaktır.

Söz konusu ders ile, hukuk eğitimi almamış gençlere eğitim veren hukuk fakültesi öğrencilerinin ilerideki meslek hayatlarında kullanabilecekleri bazı temel yeteneklerini geliştirebilmeleri de amaçlanmaktadır. Zira literatüre göre *street law* uygulamalarında yer alan hukukçuların araştırma yapma yetenekleri gelişmektedir, konuşma ve kendilerini ifade etme özgüvenleri artmaktadır ve insanların yaşadığı sorunlar hakkında farkındalıkları oluşmaktadır (Mizan, 2018). Yine, *street law* uygulamaları sayesinde hukuk fakültesi öğrencilerinin hukuki kavram ve bilgileri hukukçu olmayan kişilere anlatma ve avukat-müvekkil ilişkisi kurma özgüvenleri artmaktadır (Golob, 2021).

5. Dersin Geliştirilmeye Açık Yönleri

HSKP102 Sosyal Sorumluluk Projesi ve Kariyer Planlama dersinin hedeflerine ulaşmasında zorlayıcı olabilecek ve geliştirilmeye açık bazı etkenler söz konusudur. Bu bağlamda dersin gelişime açık noktalarını eğitim bilimleri, hukuk, psikoloji gibi farklı ve fakat ilgili alanlardan uzman ve akademisyenlerle birlikte interdisipliner bir anlayışla değerlendirebilmek için “*İnsan Hakları Bilincinin Gelişimine Yönelik Üniversite Müfredat Modeli Oluşturulması*” isimli bilimsel araştırma projesi hazırlanmıştır. Bu proje kapsamında iki günlük çevrim içi bir çalıştay organize edilmiştir. Uzman ve akademisyenlerin alanlarına ilişkin sağladıkları değerli katkılarının yanında aşağıdaki hususlar da çalıştayda ele alınmıştır.

Öncelikle, bu ders Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi müfredatındaki zorunlu derslerden biridir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, bu tip *street law* uygulamaları Türkiye’deki hukuk fakültesi müfredatlarında seçmeli ders olarak yer almaktadır (Örneğin bkz. Atılım Üniversitesi, 2023; İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2023; ayrıca bkz. İstanbul Kültür Üniversitesi, 2023; Konya Selçuk Üniversitesi, 2023; Türk-Alman Üniversitesi, 2023). Bu sayede, konuyla ilgilenerek bu dersi seçen ve zorunlu derslere kıyasen daha az sayıdaki öğrenciler ile daha verimli bir öğretim faaliyeti gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Öte yandan, yurt dışındaki uygulamaları örnek olarak klinik derslerinin Türkiye’de de zorunlu ders olması gerektiğini savunan görüş de literatürde mevcuttur (Uyumaz & Erdoğan, 2015). Ancak çalıştayda, *street law* tipi derslerin gönüllük esasına dayanması gerektiği, kalabalık sınıflarda bu tip bir zorunlu dersin yeterince verimli olamayacağı ve bu sebeple dersin seçmeli ders olmasının daha isabetli olacağı kanaati hâkim olmuştur. Aynı doğrultuda, literatürde de akran öğretimi modelinde yer alan eğitimcilerin gönüllü olması gerektiği ifade edilmiştir (Akran Eğitimi, 2004). Buna karşılık, *street law* uygulamalarının zorunlu ders olması halinde, öğrenci merkezli bir öğretim modelini benimseyen bu derslerin bilgi ve beceri kazanımlarının hukuk fakültelerinde daha yaygın hale geleceği öne sürülebilir. Bununla birlikte, daha çok hukuk fakültesi öğrencisinin bu tip uygulamalara katılımı, daha fazla sayıda üniversite öncesi dönemdeki öğrenciye ulaşma imkânını sağlayabilecektir. Ancak öğrenci sayısı arttıkça dersten alınan verimin korunabilmesi için yeterli sayıda öğretim elemanının derse katkı sağlaması gerektiği de hatırd tutulmalıdır.

Geliştirilmeye açık unsurlar bağlamında ele alınan bir diğer konu ise dersin 1. sınıf bahar dönemi dersi olmasıdır. 1. sınıf hukuk fakültesi öğrencileri henüz eğitimlerinin başında olduklarından insan haklarına ilişkin temel bazı kavramları anlamada ve bunları aktarmada zorlanabilmektedir. Bu da dersin toplumsal hedeflerine ulaşmasında yetersiz kalmasına neden olabilir. Gerçekten de çalıştayda *street law* dersinin hukuk fakültesinde daha ileri sınıfların müfredatında olmasının, dersi hem hukuk fakültesi öğrencileri hem de alt kademe öğrenciler için daha verimli hale getireceği üzerinde uzlaşılmıştır. Örnek olarak Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi deneyiminden bahsedilmiştir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde benzer formattaki klinik derslerinden önce temel teorik eğitimin tamamlandığı, öğrencilerin ilgili klinik dersinden önce bazı dersleri seçmesinin gerektiği ve toplamda üç yıllık bir eğitimin ardından bu dersi seçmeli ders olarak seçebildikleri ifade edilmiştir (Uygur, 2017). Bunlara karşın, böylesine etkin

bir öğrenim yöntemini benimseyen bir dersin hukuk eğitimin erken aşamalarında alınmasının, hukuk öğrencilerinin araştırma yapma, takım çalışması yapma, iletişim becerileri geliştirme gibi kazanımlara erkenden kavuşmasını sağlayabileceği de dikkatlerden kaçmamalıdır.

Dersin verimini arttırmak için, çalıştay sonucuna uygun olarak, müfredat değişikliğine gidilerek bu dersin seçmeli ders olarak 4. sınıfa aktarılması önerilebilir. Böylece anayasa hukuku, insan hakları hukuku, genel kamu hukuku gibi alana ilişkin temel bazı dersleri almış olan ve konuya ilgi duyan belirli sayıda öğrenci, alana daha hâkim bir şekilde öğrenim ve öğretim faaliyetlerini sürdürebilir. Ancak bu halde de bu dersin kazanımlarından sınırlı sayıda hukuk öğrencisi yararlanabilecektir. Aynı şekilde, daha az sayıda lise ve/veya ortaokul öğrencisine ulaşılabilecektir. Bu sebeple, söz konusu ders seçmeli ders olarak kurgulandığında dersin kazanımlarını yaygınlaştıracak her türlü imkân ve ihtimal göz önünde bulundurularak derse ilişkin planlama yapılmalıdır.

Dersin geliştirilmesi bağlamında son olarak dersin, lise ve ortaokul öğrencileri için nasıl daha etkili ve öğrenci merkezli bir öğrenme imkânı sağlayabileceği ele alınmıştır. Ders hukuk fakültesi öğrencileri için yeterince etkili ve aktif bir öğrenme imkânı sağlamaktadır. Öğrenciler belirlenen konularda takım çalışması içinde araştırma yapmakta, sunum materyali hazırlamakta ve hukukçu olmayan bir topluluk karşısında bunları sunmaktadır. Lise ve/veya ortaokul öğrencilerinin aktif bir şekilde öğrenebilmeleri için de onlara sorular sorulmakta ve onların fikirleri alınmaktadır. Ancak alt kademelerdeki öğrencilerin daha aktif bir şekilde öğrenebilmesi için interaktif yöntemler bakımından ders geliştirilebilir.

Bir ders ile insan hakları bilincinin sağlanması, diğer bir deyişle bu konuda bir perspektif oluşturulması bir kazanım olarak hedeflendiğinde, geleneksel eğitim yöntemleriyle, didaktik ve tek yönlü bir şekilde insan hakları bilgisini aktarmak yeterli kalmayacaktır (Karlıdağ, 2023). Makaleye konu ders, kurgusu itibariyle farklı yaş akran öğretimi tekniğine dayanmaktadır. Böylece hiyerarşik öğretmen-öğrenci ilişkisinden çıkma ve geleneksel eğitim yöntemlerinden ayrılma iddiası taşımaktadır. Bununla birlikte bu ders, alt kademelerdeki öğrencilerin sunum izlemelerinin ve sunum sırasında sorulan bazı sorulara cevap vermelerinin ötesinde, daha aktif bir şekilde öğrenim sürecine dahil olabilmeleri için yeniden planlanmalıdır. Bunun için hukuk fakültesi öğrencilerinin, eğitim bilimleri fakültesi başta olmak üzere farklı fakültelerle iş birliği yapılarak, etkili iletişim ve sunum teknikleri ve aktif eğitim yöntemleri konusunda daha detaylı bir eğitim almaları gerekmektedir (Aydın Ünver & Singil, 2023; Direk, 2023). Bunun için ise dersin iki yarıyla yayılacak şekilde tasarlanması daha uygun olacaktır. Ayrıca ders, alt kademe öğrenciler için de öğrenci merkezli olacak ve yaş gruplarına uyacak şekilde öğretim tekniği bakımından zenginleştirilmelidir. Çalıştayda drama, oyun, kar topu, konuşma halkası, öykü oluşturma, top taşıma, sanat etkinliği, istasyon, beyin fırtınası, altı şapkalı düşünme, örnek olay, görüş geliştirme, büyük ve küçük grup tartışması gibi çeşitli yöntem ve teknikler ele alınmıştır (Koçyiğit, 2023; Ulubey, 2023; ayrıca bkz. Öğretim Yöntem ve Teknikleri, 2016). Bu alandaki atölye ve proje deneyimleri paylaşılmıştır. Bununla birlikte, öğrencilerin farklı cephelerden bakacağı şekilde çarpıcı örnekler üzerinden tartışılmasının insan hakları bilincini arttırmada verimli bir yöntem olduğu çalıştayda vurgulanmıştır.

(Uygun, 2023). Ayrıca, sadece bilgiyi değil; insan hakları bilincini geliştirmeye yarayan hoşgörü, saygı, adalet gibi değerleri aktarmada ve hak ihlalleri karşısında duygudaşlık yaratmada sinema filmlerinin ve edebi anlatıların oldukça etkili eğitim araçları olduğuna dikkat çekilmiştir (Karacaoğlu, 2023; Günal, 2023). Bu yöntem, teknik ve araçların hukuk fakültesi öğrencilerinin eğitici olarak kullanılacağı biçimde ve alt kademelerdeki öğrencilerin yaşlarına ve seviyelerine uygun şekilde derse entegre edilmesi ve bu yönde dersin yeniden tasarlanması için ilgili alanlardan akademisyenlerle iş birliği içinde çalışmalara devam edilmesine çalıştayda karar verilmiştir. Makaleye konu ders özelinde öğretim yöntemi ve tekniği belirlenirken hukuk fakültesi öğrencilerinin sunum yapmalarından sonra konu ile ilgili sinema filmleri veya edebi metinler hakkında alt kademelerdeki öğrencilerle birlikte değerlendirme yapmalarına ve çarpıcı konular üzerinden hedef kitleye uygun tartışma etkinliği düzenlemelerine öncelik verilmesi planlanmaktadır.

6. Sonuç

Street law, hukuk fakültesi öğrencileri aracılığıyla hukuku anlaşılabilir ve erişilebilir kılan ve geleceğin vatandaşlarını yetiştirmeye yardım edebilecek bir vatandaşlık eğitimi örneğidir (Arthurs, 2015). *Street law* tipi hukuk klinikleri sayesinde birbirine yakın yaşlarda olan öğrenciler, akademik gözetim altında interaktif bir şekilde insan haklarını daha iyi öğrenebilirler ve bunu yaparken bazı önemli beceriler de geliştirebilirler. Bu uygulamanın en verimli şekilde icra edilebilmesi için *street law* tipi hukuk kliniği derslerinin hukuk fakültelerinin son sınıflarında yer alan bir seçmeli ders olarak tasarlanması tavsiye edilmektedir. Az sayıda öğrenci ile seçmeli ders olarak işlenmesinin dersin verimine olan katkısı yadsınmamakla birlikte, *street law* tipi klinik uygulamalarının daha çok öğrenciye ulaşmasının hem toplumun insan hakları bilincine hem de hukuk fakültesi öğrencilerinin gelişimine önemli katkılar sağlayacağı göz ardı edilmemelidir. Bu sebeple yeterli sayıda öğretim elemanının derse desteğinin sağlanması şartıyla derse mümkün olan en çok sayıda hukuk öğrencisinin kaydolabilmesinin imkânları aranmalıdır. Bu tip derslerin tek ilgisinin hukuk fakültesi öğrencileri olmadığı göz önünde bulundurularak muhatap alt kademe öğrencilerinin daha aktif şekilde eğitim sürecine katılabilmeleri için farklı öğretim teknik ve yöntemleri derse entegre edilmelidir. Bununla birlikte, eğitici konumundaki hukuk öğrencilerinin öğretim teknikleri konusunda bilgisi derinleştirilmelidir. Bu açıdan dersin iki yarısıyla yayılması oldukça faydalı olacaktır. Bu bağlamda, başta eğitim bilimleri fakültesi akademisyenlerinden olmak üzere, farklı alanlardan akademisyenlerden destek alınması yararlı olacaktır.

BEYANLAR / DECLARATIONS

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Declaration of Conflict of Interest

The author have no conflicts of interest to declare.

Etik İlkelere Uygunluk Beyanı

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazar bu çalışma için Etik Kurul onayı gerekmediğini beyan etmiştir.

Declaration of Compliance with the Ethical Principles

In line with the “COPE-Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors” the following statements are included:

The author declared that the Ethics Committee approval is not required for the study.

KAYNAKÇA

Akran Eğitimi Eğitimci Eğitimi Rehberi. (2004). (Çev.: Ö. Karadağ). YPEER& UNFPA. <https://www.halksagligiokulu.org/Kitap/DownloadEBook/0fae9f59-2c37-431c-829e-705abad5239a>

Arbetman, L. (2018). Street Law, Inc.: Context, history and future. *IJPLE*, 2 (1), 1-27.

Arthurs, S.G. (2015). Street Law: Creating tomorrow's citizens today. *Lewis & Clark Law Review*, 19 (4), 925-962.

Ataş, M., Dost, S. & Çelikkol, Ö. (2019). Hukuk öğretimine yönelik teorik-pratik sınıf (TEOPS) sistemi model önerisi. *SDU International Journal of Educational Studies*, 5(1), 35-52.

Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi. (2023). *Gündelik hayatta hukuk kliniği*. <https://www.atilim.edu.tr/index.php/tr/law/page/4874/hukuk-klinikleri>.

Aydın Ünver, T., Singil, N. (2023). Hukuk klinikleri. *İnsan hakları bilincinin gelişimine yönelik üniversite müfredat modeli oluşturulması*. Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde düzenlenen 14-15 Nisan 2023 tarihli çevrim içi çalıştay.

Direk, N. (2023). Düşünen çocuklarla insan hakları eğitimi. *İnsan hakları bilincinin gelişimine yönelik üniversite müfredat modeli oluşturulması*. Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde düzenlenen 14-15 Nisan 2023 tarihli çevrim içi çalıştay.

Golob, B. (2021). Student in the seats, teacher in the streets: Evaluating the impacts of law students becoming “Street Law” teachers. *IJPLE*, 5 (1), 37-93.

Grimes, R. (2014). Accessing justice: The role of law school legal clinics in conflict-affected societies. *Asian Journal of Legal Education*, 1(2), 71–87.

- Grimes, R. (2017). Hukuk kliniği eğitimi ve adalete erişim. (Ed. A. Azapağası, K. İnan, J. Yılmaz & Z. T. Güneş) *Uluslararası Hukuk Klinikleri Sempozyumu*, (s. 91-97), Ankara: Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 55.
- Günel, H. (2023). İnsan hakları ihlallerini anlatılarla karşılamak. *İnsan hakları bilincinin gelişimine yönelik üniversite müfredat modeli oluşturulması*. Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde düzenlenen 14-15 Nisan 2023 tarihli çevrim içi çalıştay.
- Hatipoğlu Aydın, D. (2019). Hukuk klinikleri: beklentiler, uygulamalar ve KKTC Hukuk Fakülteleri açısından olanaklar. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23, 285-309.
- İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi. (2023). *Günlük yaşamda hukuk kliniği I-II*. <https://www.bilgi.edu.tr/tr/akademik/hukuk-fakultesi/hukuk/hukuk-secimlik-dersler/>.
- İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi. (2023). *Hukuk kliniği*. https://akademikpaket.iku.edu.tr/TR/ects_bolum.php?m=1&p=7&f=2&r=0&ders_id=8166&ects=ders_detay.
- Johnston, B., McCarthy, S. (2019). Street Law in the 21st century: Assessing the impact of the 'Know the Law' Pilot Project. *IJPLE*, 3 (1), 27- 49.
- Karacaoğlu, E. (2023). İnsan hakları bilincini geliştirme yöntemi olarak sinema. *İnsan hakları bilincinin gelişimine yönelik üniversite müfredat modeli oluşturulması*. Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde düzenlenen 14-15 Nisan 2023 tarihli çevrim içi çalıştay.
- Karlıdağ, S. (2023). Ayrımcılık ve şiddetin farklı yüzlerine karşı 'İnsan haklarını atölyeleştirmek': Yarı-yapılandırılmış atölye uygulamaları hak bilincinin ve eşitlikçi tutumların gelişimini nasıl destekler? *İnsan hakları bilincinin gelişimine yönelik üniversite müfredat modeli oluşturulması*. Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde düzenlenen 14-15 Nisan 2023 tarihli çevrim içi çalıştay.
- Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi (YBHD) (2017). Klinik hukuk eğitimi ve AYBÜ Hukuk Fakültesi mülteci hukuku kliniği örneği. [Bilgilendirme Notu]. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (1), 299-302.
- Koçyiğit, E. G. (2023). Akran eğitimi ve çocuklara hak kavramının öğretilmesi. *İnsan hakları bilincinin gelişimine yönelik üniversite müfredat modeli oluşturulması*. Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde düzenlenen 14-15 Nisan 2023 tarihli çevrim içi çalıştay.
- Konya Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi. (2023). *Hukuk kliniği (Seçimlik)*. <https://bologna.selcuk.edu.tr/tr/Dersler/hukuk-hukuk-hukuk-lisans>.
- McQuoid-Mason, D., Palmer, R. (2013). *African Law clinicians' manual*. Institute for Professional Legal Training & Open Society Foundations.

- Mizan, A. S. (2018). Challenges of human rights literacy in developing countries: Lessons from South Africa and Bangladesh on conducting Street Law for the school students. *Asian Journal of Legal Education*, 5 (1), 40-59.
- Montana, P. G. (2009). Lessons from the Carnegie and best practices reports: A look at St. John's University School of Law's Street Law Program as a model for teaching professional skills. *Thomas M. Cooley Journal of Practical and Clinical Law*, 11 (1), 97-126.
- Öğretim yöntem ve teknikleri. (2016). <https://leventeraslan.files.wordpress.com/2016/03/teknik-c3b6yt.pdf>
- Öztoprak Sağır, M. (2010). *Güncel gelişmeler ışığında Türkiye'de hukuk eğitimi araştırma raporu*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Şimşek, A. A., Aygün, M. Y. (2020). İnsan hakları temelli hukuk kliniği modeli: Yasama kliniği uygulaması. *Hacettepe HFD*, 10(1), 27-76.
- Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi. (2023). *Hukuk kliniği*. http://3fcampus.tau.edu.tr/uploads/cms/law.tau/5854_92.pdf.
- Ulubey, Ö. (2023). İnsan hakları eğitiminde interaktif yöntemler. *İnsan hakları bilincinin gelişimine yönelik üniversite müfredat modeli oluşturulması*. Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde düzenlenen 14-15 Nisan 2023 tarihli çevrim içi çalıştay.
- Uygun, O. (2023). Üniversite öğrencilerinin aktarıcı olduğu uygulamalarda temel insan hakları eğitimi: Olmazsa Olmazlar. *İnsan hakları bilincinin gelişimine yönelik üniversite müfredat modeli oluşturulması*. Altınbaş Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde düzenlenen 14-15 Nisan 2023 tarihli çevrim içi çalıştay.
- Uygun, G. (2017). Hukuk kliniği tarihçesi ve etik. (Ed. A. Azapağası, K. İnan, J. Yılmaz & Z. T. Güneş) *Uluslararası Hukuk Klinikleri Sempozyumu*, Ankara: Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 55, 125-134.
- Uyumaz, A., Erdoğan, K. (2015). Karşılaştırmalı hukukta ve Türk Hukukunda hukuk eğitimi ve hukuk kliniği. *AÜHFD*, 64 (2), 459-505.